

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

**K.SULTANOVTIŃ «AQDÁRYA» ROMANÍNDÁ FRAZEOLÓGIYALÍQ
VARIANTLARDÍŃ QOLLANÍLÍWÍ**

Nariman Shunnazarov

Ózbekstan Respublikası Ilimler akademiyası

Qaraqalpaqstan bólimi Qaraqalpaq ilimler ilim

izertlew institutınıń erkin izleniwshisi

Аннотация. Qaraqalpaq tilindegi frazeologizmler bir-biri menen óz-ara sinonim, variantlar bolıp keliwi ónimli dárejede. Usı sıyaqlı qubılıslar kórkem shıǵarma tilinde qollanılǵan frazeologizmlerde jiyi ushırasadı hám tildiń kórkemligin payda etedi. Maqalada K.Sultanovtıń «Aqdárya» romanı tilinde frazeologiyalıq variantlardıń qollanılıw ózgeshelikleri analizlengen.

Tayanış sózler: leksika, frazeologiyalıq sóz dizbekleri, frazeologiyalıq variantlar, frazeologiyalıq qubılıslar.

Qaraqalpaq tilinde frazeologiyalıq sinonimiya menen tıǵız baylanısta qaralatuǵın mánilik qubılıslardıń biri sıpatında variantlılıq qubılısın kórsetiwge boladı. Variantlılıq tildiń basqa da birliklerindeki sıyaqlı frazeologiyalıq sóz dizbeklerinde de ushırasadı. Frazeologizmlerdiń mánilik baylıǵın kórsetuǵın belgilerdiń biri variantlılıq bolıp tabıladı. Tilde geyde ayırım frazeologizmler biri ekinshisiniń variantı bolıp kelip, frazeologiyalıq variantlardı keltirip shıǵaradı. Máselen, til biriktiriw – awız biriktiriw hám t.b.

Qaraqalpaq tilindeki fonetikalıq variantlar I.Seytnazarova tárepinen úyrenilgen bolsa, frazeologiyalıq variantlar S.Naurızbaeva, J.Eshbaev, G.Aynazarovanıń miynetlerinde sóz etiledi. Ulıwma, frazeologiyalıq variantlılıq degende, frazeologizm mánilik ózgeriske ushıramaydı, yaǵnıy onnan basqa mánidegi frazeologizm kelip shıqpaydı, payda bolmaydı, al tek ǵana komponentler basqa sózler menen ózgeritilip yamasa almastırılıp aytıladı. Ayırım waqıtlarda frazeologizmiń quramındaǵı sózler qısqartılıp yamasa túsirilip qaldırılıadı. Máselen, óz kózi menen kóriw – kózi menen kóriw. Tilde frazeologiyalıq variantlar sinonimiya sıyaqlı onıń mánilik baylıǵın kórsetetuǵın qubılıs bolıp, olar kórkem shıǵarmalar tilinde kórkemlik jaratıw maqsetinde ónimli paydalanıladı. K.Sultanovtıń «Aqdárya» romanı tilinde de frazeologiyalıq variantlardıń hár qıylı stillik maqsetlerde qollanılǵanın kóriwge boladı.

Qaraqalpaq tilindeki variantlılıq qubılısınıń frazeologizmlerde tómendegidey túrleri ushırasadı:

- **1.Fonetikalıq variantlar:** salımı bar - salıwı bar
- **2.Leksikalıq variantlar:**
  - a) komponentler almasadı: izine quntıyıp túsiw - izine shúqshıyıp túsiw
  - v) komponentler qısqaradı: tınım-tayanım joq – tınım joq

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

Frazeologizmlerdegi fonetikalıq variantlıq bolsa mınaday birliklerde ushırasadı:

1. Kempir menen kelinniń úreyi ushıw seskenegin sezdi me, Máteke otırar-otırmastan kúle shıray kelbet kórsetip, garrı-kempir arasındagı házildi basladı. (20-bet)

2. Húreyi ushıw, shaqqan jalt berdi. (197-bet)

3. «Lebizin jutqan musılman kápir boladı» dep mollalar onıń úreyin ushırdı. (23-bet)

Berilgen úreyi ushıw hám húreyi ushıw frazeologizmleri h sesiniń túsip qalıwınan bildirilgen fonetikalıq variantlar bolıp esaplanadı.

Solay etip, K.Sultanovtıń «Aqdárya» romanı tilinde frazeologiyalıq variantlar shıǵarma tiliniń ele de bay jáne kórkem bolıwın támiyin etip kelgen leksikalıq qurallardıń biri sıpatında kórinedi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Abdinazimov Sh., Pirniyazova A., Shinnazarova S. Házirgi qaraqalpaq ádebiy tili. Fonetika, leksikologiya. Toshkent: Sano- Standart, 2018.
2. Бердимуратов Е. Хэзирги қарақалпақ тили. Лексикология. Нөкис:Билим, 1994.
3. Ешбаев Ж. Қарақалпақ тилиниң қысқаша фразеологиялық сөзлиги. Нөкис, 1985.
4. Пахратдинов Қ., Бекниязов Қ. Қарақалпақ тилиндеги фразеологизмлер сөзлиги. Нөкис: Билим, 2018.